

HVALFANGERNE STORE ULYKKESÅR I 1777

Af kaptajn *Ingvard Olsen*

Rømø-kommandøren Engelbreckt Jansens og andres
dramatiske forlis i Davisstrædet.

De mandlige beboere på Rømø og de andre vesterhavssøer har fra gammel tid været knyttet til havet, og om sommeren var næsten alle øernes mænd på søen, medens agerbruget var overladt til kvinderne.

I sidste halvdel af det 18. århundrede, da næsten alle lande, som havde berøring med havet, drev hvalfangst, udgjorde sømændene fra Rømø en meget vigtig bestanddel af besætningerne på hvalfangerskibene, særlig de hollandske, som drev fangst vest for Grønland, og fra den tid stammer den fine betegnelse »kommandørerne på Rømø«. Betegnelsen har dog ikke noget med den sømilitære grad af samme navn at gøre, men er specielt hollandsk og betyder i al beskedenhed hvalfangerkaptajn, men at denne bestilling ikke har været så ringe endda, ses ikke mindst af kommandørernes store og velholdte gårde på den lille vesterhavssø, og for hvilke den fornylig på øen restaurerede »Kommandørgården« og Frilandsmuseets gård derovre fra er fuldgyltige repræsentanter.

Omkring 1770–80 var der ikke mindre end 40 kommandører på den lille stormom-suste ø, og da denne selv kun var hjemsted for nogle ganske få hvalfangere, vil man forstå, at øens kommandører måtte tage til udlandet for at få en sådan at føre. På et vist tidspunkt var der ved hvalfangsten i Davisstrædet beskæftiget omkring 4000 danske søfolk lige fra kommandører til skibsdrenge, de fleste hovedsagelig stammende fra Rømø, Amrum, Sild og Før, men også fra Aabenraa, Flensborg, Ribe, Altona og Glückstadt.

De fremmede rederier ville hellere end gerne have danske søfolk, de blev nærmest modtaget med kyshånd, og hyren var god. En del bemandede de talrige hvalfangere i Hamburg, en del søgte som nævnt til Holland og enkelte til England, og på de over hundrede fremmede skibe, som hvert år i årene 1770–80 drev fangst i de nordlige farvande, særlig i Davisstrædet, var danske søfolk afgjort i overtal.

Hvalfangerskibene var sværtbyggede, kobberforhudede skuder på 200–300 tons med et halvt hundrede mands besætning, af hvilke 5–6 stykker beklædte posterne som harpunerer.

Disse hvalfangertogter op til det kolde nord kunne forløbe heldigt eller uheldigt, alt eftersom vejr- og isforholdene artede sig, og de kunne finde sted under forhold, hvor alle onde magter synes at have sammensvoret sig for, at alt skulle gå så galt som muligt.

Således var det bl. a. i året 1777. Der var da mindst 130 hvalfangerskibe i Davisstrædet på den grønlandske side, og mange af dem fik en hård skæbne – ingen kom hjem fra den hårde rejse med et blot nogenlunde udbytte, og mange nåede slet ikke hjem.

Som et eksempel på de ulykker, året bragte, vil vi nu følge Rømø-kommandøren *Engelbrecht Jansen* og hans skib og folk.

Kommandøren drog tidligt på foråret med sine faste folk og en 10-års knøs, *Anders Mikkelsen List*, der nu skulle ud på sin første hvalfangertur, fra Rømø til Hamburg for at overtage den hollandske hvalfanger »*De twee junge Hermanns*« for med denne at gå på togt til Strat-Davis, som Davisstrædet dengang kaldtes.

Efter at have klargjort skibet til den lange rejse, taget forsyninger om bord og kompletteret sit mandskab stod Engelbrecht Jansen en aprildag ud af Elbmundingen. Allerede forholdsvis tidligt mødte hvalfangerne den første is, og det blev værre og værre efterhånden som skibet nærmede sig Grønland, men langt om længe nåede man dog kanten af den faste is og gjorde klar til at drive fangst. Der var imidlertid ingen hvaler, og sammen med en halv snes andre hvalfangere lå »*De twee junge Hermanns*« længe og døjede storme, slud og snefog, indtil alle skibene den 20. august blev fuldstændig omringede af is, der skruede sammen om dem og tog dem med i drift. Dag for dag blev skibene mere og mere medtagne og måtte tilsidst forlades, hvorefter besætningerne tog ophold på en stor isflage.

Den 30. september spredte isen sig pludselig, og Engelbrecht Jansen så nu sin nærmeste lidelsesfælle, Rømø-kommandøren *Peder Andresens* skib »*Jacobus*« af Hamburg gå ned, og straks efter gik hans eget samme vej. Hvorledes det gik de andre skibe, kunne man på grund af snefog ikke se, men det oplystes senere, at ingen af dem undgik den samme skæbne som de to første.

Efter skibenes forlis blev skibsbådene, der på isflagen havde tjent som ly for vind og vejr, satte i vandet og stuvede med proviant, hvorefter de 46 mand fra »*De twee junge Hermanns*« roede mod land. Man roede dog kun om dagen, medens de lange nætter tilbragtes på en eller anden isflage i læ af de optrukne både, men det var et brydsomt arbejde hver aften at hale dem op på en flage og tømme dem for provianten for ved dagslysets komme igen at sætte bådene i vandet.

Størstedelen af provianten blev iøvrigt forholdsvis hurtigt ødelagt, og i løbet af få dage var folkene så forkomne, at de næsten ikke var til at få i bådene igen, men da der 4 dage efter skibenes forlis skimtedes en gold klippekyst roede 27 mand, trods Engelbrechts Jansens advarsler, ind mod denne – og forsvandt for stedse. Et par dage senere frøs nogle af folkene ihjel, således at kommandøren nu kun havde 13 mand af sine folk tilbage, da man endelig den 11. oktober nåede ind til en lille boplads i nærheden af Kap Farvel. De forkomne og udmattede søfolk blev her godt modtagne af bopladsens beboere, der gav dem mad og husly i 6 dage, skønt deres egne forsyninger var små.

Kommandergården på Rønø, hvorfra mange stoute hvalfangerkommandører udgik i hvalfangstens velmagtsdage.

Tre dage efter at være brudt op fra bopladsen nåede de skibbrudne herrnhutternes missionsstation, hvor de samlede kræfter til deres videre færd, og hvor missionær *Johannes Sørensen* fortalte dem, at der i den 50 mil nordligere liggende koloni, Frederikshaab, lå et dansk skib. Efter at have fået overladt en konebåd begav Engelbreckt Jansen og hans folk sig nordpå sammen med en grønlænder, der havde fået nogle kamme og noget tobak for at være vejviser, men efter at det undervejs var lykkedes ham at dræbe en vildand, forsvandt han pludselig omkring et huk med kammene, tobakken og – anden.

Man fortsatte dog ufortrødent nord på og gjorde ophold i Julianehaab og senere ved en boplads, hvor hundene imidlertid åd remmene på konebåden, som derefter drev til-søs for vinden. Eskimoerne forsøgte at bringe de danske søfolk videre i andre både, men det blev ikke ret langt, idet det til stadighed var surt og hårdt vejr, og kort efter at have forladt bopladsen måtte man gå ind til en anden, hvor alle i forvejen led nød som følge af dårlige fangstforhold, og i 16 uger måtte man leve nøjsomt af sælkød og spiselig tang; her døde 3 af folkene, deriblandt kommandør Jansens broder.

Endelig hen i marts 1778 kom de igen afsted – nu kun 9 mand og drengen – og nåede frem til Frederikshaab, hvor de fandt Helsingørskibet »*Frau Friderica Elisabeth*«, der førtes af kaptajn *Jacob Jørgensen* fra List og havde overvintret her, og med hvilket ikke mindre end 53 mand fra forliste skibe ventede at få skibslejlighed hjem.

»*Frau Frederica Elisabeth*« forlod Frederikshaab den 9. april. Det blev ingen lystsejlad med skibet, der var påført forskellige skader i isen under overvintringen, og skibet måtte døje hårdt vejr, inden det den 16. maj nåede ind til Bergen, efter at 2 mand var døde undervejs.

Medens skibet blev repareret i Bergen, blev de skibbrudne plejede i byen, hvis borgere indsamlede et par hundrede rigsdaler til dem, og ikke mindst drengen Anders List og en lille hollandsk skibsdreng havde gyldne dage. De to drenge blev taget i huset hos en velstående købmandsenke, der klædte og underholdt dem af et godt hjerte og en åben pung.

Efterhånden tyndede det dog ud i de skibbrudnes rækker, idet Bergensfarere fra Hamburg, Amsterdam, Vesterhavssøerne og andre steder tog dem med hjem, og da »*Frau Friderica Elisabeth*« selv forlod Bergen var der kun få tilbage, som ikke havde fået skibslejlighed til hjemstedet.

Iøvrigt har købmand *Andreas Bruun*, som på tidspunktet for de her omtalte mange forlis var »rekognosceringschef« i Julianehaab-distriktet, i sin dagbog berettet om sine sammentræf ved østkysten med skibbrudne fra hollandske og hamburgske hvalfangere.

Ved Angnertussok, 2 mil fra Narssalik, traf han den 25. oktober 1777 de første forliste, ialt 17 mand, drivende i en chalup, som han førte til Frederikshaab, den 28. november indkom 19 mand, deriblandt kommandør *Peter Andresen* fra »*Jacobus*«, og den 20. december i to konebåde kommandør *Jellert Jansen Grot* fra skibet »*Anna*« af Zerdam med 15 mand. Den 16. marts indkom til Arssuk kommandør *Martin Jansen* fra skibet *Witte Paard* af Hamburg med 10 mand, der havde fristet livet ved at leve af muslinger og tang, og atter undervejs traf Bruun den 28. marts ved Kangarssuk fornævnte kommandør *Engelbrecht Jansen* med resten af sine folk på vej til Frederikshaab i en konebåd. Den 19. maj traf han ved Nanortalik 2 hollændere, og endelig fik han af 3 ved Kaersitsiak teltende familier nys om, at der hos dem sydpå vinteren over havde boet 2 andre hollændere, af hvilke den ene var blevet myrdet, medens den anden, der skulle have lidt samme skæbne, dagen før var flygtet, men nu ved *Bruuns* omsorg blev fundet i en ynkelig forfatning og bragt til kræfter igen.

Sluttelig kan det nævnes, at man på Rømø havde den skik, at de bortdragende søfolk afleverede sedler med deres navn til deres sognepræst, som på grundlag heraf under navns nævnelse bad for dem ved de afholdte gudstjenester, og når man så var så heldig at vende levende hjem, måtte man snarest herefter yde præsten sit offer for hans medvirken til det lykkelige udfald af rejsen.